

Turbeskrivelse

Kirkestien og broen over åen er i 2009 sat i stand ved et samarbejde mellem Stevns Kommune, Strøby Borgerforening, „Tryggevælde- og Stevns Ådals Bevarelse“ og DN, så turen nu er handicapvenlig.

Turen starter fra P-pladsen ved Strøby Kirke. Herfra går man mod vest ned over åen. Den første del af stien er landsbyens gamle fællesvej, kaldet „fægangen“, som blev brugt af alle til at drive kreaturerne ned til vanding ved åen.

Langs stien på den første del ned til åen ses i højsommeren et smukt flor af vild kørvel. På sydsiden mod præsteengen afgrænses stien af et gammelt dige. Nærmest åen er nogle af de gamle træer endnu bevaret.

Skoleengen lige nedenfor Sportspladsen er karakteristisk for engene i Ådalen ved sin øvre tørre del og nedre fugtige del med mange spændende og sjældne planter (se planchen).

Ved toppen af engen er opstillet et shelter, bænke og borde samt en informationstavle med nogle af de planter og fugle, som kan ses i ådalen.

Spangen er en af de få nutidige overgange over åen. Den er anlagt i slutningen af 1800-tallet. Fra broen kan man med lidt held se rørhøgen sejle over rørbevoksningen på jagt efter føde.

Engene på St. Tårnby-siden er et af de flotteste partier i hele ådalen. Det er på disse store enge, at vadefuglene i ådalen har deres vigtigste territorier og yngleområder.

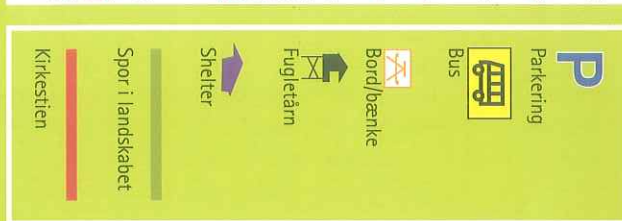
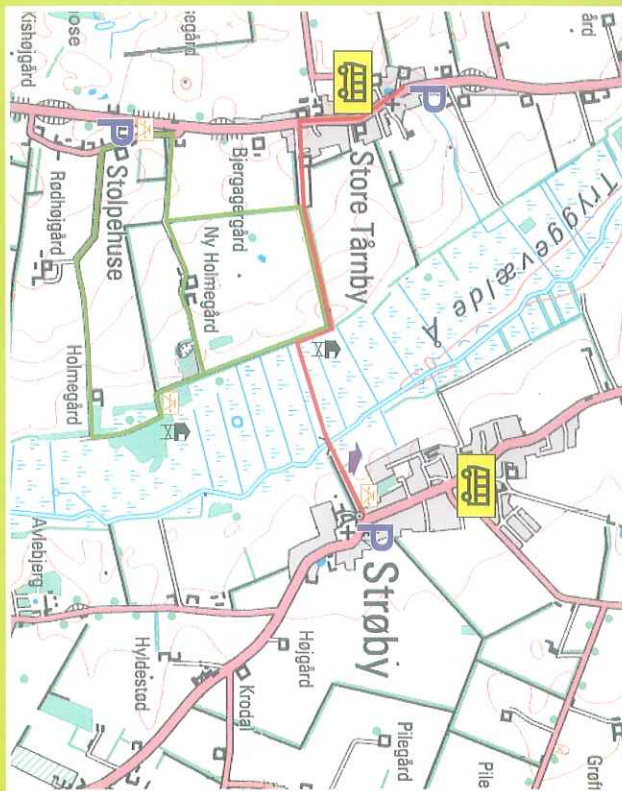
Nærmest åen er et meget fugtigt parti med tagrør og høj sødgræs. Lidt længere mod vest ses de store enge, som har været græsset i nogle år. De har igen fået de typiske blomsterrige tuer og flere sjældne planter er spiret frem igen. En del af planterne kan ses fra stien. Det gælder vand-mynte, vand-klaseskærm, gul frøstjerne, rank vinterkarse, trævlekrone og tigger-ranunkel.

Engene afsluttes af gamle levende hegn med popler, pile, hyld, tjørn og slåen.

Turen kan forlænges ved at dreje til venstre ad markvejen (Engvej) og følge „Spør i landskabet“. Man går langs hegn og marker til et område, der er groet til i pil. Her kan man ved bænkebordet følge en plankesti igennem pilekrattet ned til et fugletårn ude i engene. Fra fugletårnet er en flot udsigt over ådalen, og det er et godt sted at lytte til nattergalen og få et glimt af rørhøgen.

Kirkestien følger markvejen til højre og videre op langs det gamle middelalderdige til St. Tårnby. På diget vokser gamle, stynede popler, hyld og æbletræer. Her er der forår og sommer rig mulighed for at høre lærkesang. Lige inde på engen i tilknytning til Engvej står et fugletårn, hvorfra der er en fantastisk udsigt over ådalen.

Man kan også gå turen fra rasteplassen i Stolpehuse, hvor der er borde, bænke samt informationstavler. Her følges Spor i Landskabet på det første stykke.

Kirkestien er en gang- og cykelsti, som forbinder landevej 261 (Køge-St. Heddinge) med landevej 209 (Køge-Faxe). Den er en direkte forbindelse mellem de to kirker i Strøby og St. Tårnby. Begge byer ligger ca. 12 km syd for Køge.

Vandreturen er ca. 2 km lang.

Der er busforbindelse mellem Køge og begge byer.

Fra Strøby er turens første del ind over Tryggevælde Ådal handicap venlig.

Kirkestien over Tryggevælde Ådal

En naturvandring
fra Strøby til Store Tårnby

Danmarks
Naturfredningsforening

Landskabet fortæller historie

Tryggevælde Ådal er et arkæologisk meget rigt område, hvor sporene efter vore forfædres liv og færden stadig er tydelige i landskabet. De ældste spor er fra Ertebøllekulturen (ældre stenalder). Her lå flere bopladser nær åen, hvor der var rig mulighed for at fiske. Ved landbrugets begyndelse i yngre stenalder flyttede man op i engene for at være nær de mange dyr, som gik på græs.

I **bronzealderen og jernalderen** blev dyrkningen udvidet, landsbyerne anlagt højere oppe og de første risveje over åen blev anlagt. Engene med den rige græsning gav sammen med den rige muld stor velstand.

Åen var bredere end i dag og dannede grundlag for en blomstrende handel, fordi man kunne sejle helt op til Hårlev. Områdets store velstand afspejler sig i de rige gravfund, der er gjort i Himlingøje, Varpelev og Valløby fra 1.-2- århundrede e.Kr. og i Strøby på den rige stormandsgård Toftegård fra overgangen til vikingetid. Fundene rummer genstande fra hele Europa, hvilket vidner om områdets rige handel og store betydning som magtcenter.

Den rige landbrugsjord og de gode græsningsenge sikrer en blivende velstand. Det afsløres i de mange, store kirker i de velbevarede landsbyer, der alle har fundet deres plads i slutningen af vikingetiden. Strøby, hvor Kirkestien starter, var før udskiftningen Sjællands største landsbyejrlaug.

St. Tårnby på vestsiden af åen var langt mindre, men fundet af en sølvskat fra middelalderen ved tørvegravningen i engene nedenfor Stolpehuse i 1837 vidner om landsbyens rigdom.

Før udskiftningen blev omkring 1/3 af jorden dyrket af bønderne i fællesskab. Resten, engene ved åen og overdrevene uden for landsbyerne, blev brugt til græsning og bjærgning af hø. Nogle af engene mellem Strøby og Varpelev og mellem St. og Ll. Tårnby har været brugt til at skære tørv til brændsel.

Udskiftningen starter tidligt i Strøby. I 1766-67 fritages bønderne for hoveri, og i 1797 underskrives dokumenterne. Gårdene bliver lidt efter lidt flyttet ud, og jorden delt mellem gårdene. Engene fordeles med store enge til gårdene, og små lodder til husmændene til græsning og tørveskær. I St. Tårnby sker udskiftningen lidt senere, men følger stort set samme mønster.

Sporene efter udskiftningen ses tydeligt i landskabet i dag, bl.a. i de mange diger og levende hegn langs marker og enge, i gårdenes placering og de store og mange små lodder i engene. Flere oplysninger kan findes i folderen „Kodriverstien“.

Diger og stynede pile og popler

For at markere de nye markskel blev det påbudt at anlægge diger. I et fæstebrev fra 1848 for en gård, der endnu ikke var frikøbt, hedder det således: *„Fæsteren er pligtig at hegne om gårdens jorder med steengjærder ... I andet fald bør ledden indhegnes med dobbelte grøfter og forsvarlige jordvolde, som beplantes med pil, eller andet levende hegn; så bør han og stedse vedligeholde det om gårdens jorder opførte hegn for egen regning, og således at han altid holder bye og markfred med sine naboer, efter de til enhver tid gjældende hegns anordninger ...“*

Digerne blev anlagt af jorden fra grøftgravningen. Grøfterne var nødvendige for at afvande markerne, og tjente sammen med digerne til at holde kreaturerne inde.

Digerne blev beplantet med pil og senere poppel. For at udnytte pile og popler som gavntre blev de stynet hvert 7. år, hvorved de fik længere levetid. De friske skud blev afklippet og brugt som stiklinger samt til fletning af kurve og hegn. De ældre grene, der blev fjernet ved styning, gav brændsel. Mange af træerne langs ådalen har et omfang, der tyder på en høj alder.

De gamle diger, der i dag er fredede, og de levende hegn er et stykke af vores landbrugshistorie. De ældste diger er vangeskel fra middelalderen, de yngste markskel fra udskiftningen. For at bevare og vedligeholde de gamle hegn kræver det styning og genplantning. Det ser flot ud og er til stor gavn for småvildt, fugle og insekter.

Martin A. Hansen

Martin A. Hansen blev født i Strøby i 1909. Han legede ofte i engene, og her fandt han meget af inspirationen til sin senere digtning. Flere af hans noveller beskriver engene eller „Enghaven“, som han selv kalder den, mens andre beskriver livet omkring åen og en enkelt „Strudsen“ turen over Kirkestien, der blev anlagt i slutningen af 1800-tallet.

Tilgroningen

Den meget store artsrigdom af planter og dyr i engene er opstået i et samspil mellem jordbundsforholdene i området og den tusindårige vedvarende græsning, der har holdt de store lysåbne arealer fri for høje urter og træer.

Med mekanisering, sammenlægning og stordrift af gårdene i slutningen af 1900-tallet ophørte græsningen på mange enge gradvis op gennem 1960'erne, 1970'erne og 1980'erne. Engene groede til med høje urter som stor nælde, lodden dueurt, mjørdurt, høj sødgræs, tagrør samt pil, mens de små sjældne, lyskrævende engplanter forsvandt. I denne periode gik også engfuglene tilbage, og i stedet blev rørhøg, rørspurv, sivsanger og nattergal hyppigere i ådalen. I 1989 blev kun få enge afgræsset, og antallet af engfugle var faldet markant. Antallet af ynglende vibepar i ådalen faldt fra 175 par i 1960 til 18 par i 1990.

Landskabsplejen

I 1990 begyndte Roskilde amtet at indgå frivillige plejef aftaler med lodsejerne på de vigtigste enge om afgræsning. Amtet kontaktede landmænd med kvæg, og ydede tilskud til hegning og oprensning af grøfter og holmerender.

Dette tiltag gav hurtigt fremgang for både engfuglene og sjældne planter. Antallet af ynglende viber ligger nu mellem 25 og 50 par. At stigningen ikke er større, skyldes bl.a. det voksende antal af krager og mink, der tager både æg og små unger.

Afgræsningen forbedrede fødemulighederne for storken, der i de senere år er set fouragerende i ådalen. Roskilde Amt gav derfor støtte til foreningen „Tryggevælde- og Stevns Ådals Bevarelse“ til opsætning af 6 storkereder omkring ådalen i år 2001.

Med amternes nedlæggelse ophørte græsningsaftalerne, og tilgroningen tog igen fart. Derfor tog Stevns Kommune initiativ til oprettelsen af et græsningslaug, som skal sikre plejen af de mest værdifulde enge.

Der har været problemer med at skaffe nok dyr, men græsningen er nu igang på flere enge. Det er håbet, at flere græsningslaug kommer til med tiden, som kan sikre plejen af hele ådalen.

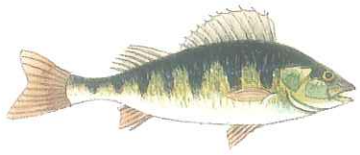
Elbæk-engen lige nord for St. Tårnby har dog været løbende afgræsset på grund af sin særligt rige flora. Den ejes nu af Danmarks Naturfond og har offentlig adgang.

stevns kommune

Danmarks
Naturfredningsforening

Aborre

Dobbeltbekkasin

Vibe

Rørhøg

Gul vipstjert

Strandskade

Årets gang i Ådalen

Turen over Tryggevælde Ådal er smuk, uanset hvilken årstid man vælger. I vinterhalvåret er det nødvendigt at være iført gummistøvler. En kikkert er en god idé for at se vintergæstende fjeld- og musvåger fra Sverige. Hegn og diger tegner sig tydeligt på denne årstid. I foråret, omkring midt i april, er der rastende trækfugle i ådalen. Blandt disse er svømmeænder, der kan ses på de oversvømmede enge. Hyppigst er gravand, gråand og krikand, men også pibeand, spidsand, atlingand og skeand kan man være heldig at få øje på. Vadefuglene raster for at søge føde i engene. Det kan være hvidklire, hjejle, brushane, stor kobbersneppe, tinksmed, mudderklire, svaleklire og dobbeltbekkasin.

Musvåge og spurvehøg yngler i nærheden og kan ofte ses foragere over ådalen. Fiskeørnen bruger ådalen som ledelinie i april trækket. Både blå kærhøg og fjeldvåge er set i april, ligesom rød glente af og til ses.

Samtidig med de rastende fugle kommer ådalens egne ynglefugle, og frem til Skt. Hans er der et smukt fuglekor tidlig morgen og sen aften af alle de mange sangere. I maj dukker gøgen op.

I maj-juli blomstrer de fleste af engenes planter. Hylden står med sine store hvide klaser af sødtduftende blomster.

Fra sidst i august begynder fuglene at samle sig for senere på efteråret at starte den lange flyvetur til de varmere himmelstrøg. Det er høsttid, og buske og træer står med bær og frugter, mens køret er gyldent, og himlen høj og klar.

Fiskene i Tryggevælde Ådal

Tryggevælde Å har altid været en meget fiskerig å. Den er af stor betydning som gydeplads for aborre, rimte og havørred. Desuden forekommer skalle, rudskalle, brasen, suder, gedde og ål. Vandkvaliteten er god, og i april måned kan der ses stimer af aborre på vej til gydepladserne. Her i åen er landets største gedde fanget.

Fuglene i Tryggevælde Ådal

De lave enge bliver jævnligt oversvømmet i vinterhalvåret. Ved græsning af de fugtige enge opstår der tuer, og græsset holdes nede. Det giver ideelle forhold for engfuglene. Engfugle, som er vadefugle og enkelte spurvefugle, knyttet til ferske enge, er følsomme overfor ændringer i engvegetationen.

Det er karakteristisk for disse fugle, at reden lægges i en lille fordybning enten direkte på jorden eller gemt i græstuer. Vadefuglene, som yngler i ådalen er vibe, dobbeltbekkasin, strandskade og rødben. Andre engfugle er gul vipstjert samt engpiber, der er talrige i ådalen, mens lærken, der utrættelig slår sine triller, ikke er en egentlig engfugl.

De store områder med tagrør, høj sødgræs, kogleaks, mjøddurt og nælder har tiltrukket mange fugle, der foretrækker denne type bevoksning. Nogle har rederne i tagrør, andre i engvegetation med buske eller pilekrat. Blandt disse er nogle af vore sangfugle, f.eks. nattergal, græshoppesanger, kærsanger, rørsanger og sivsanger. Ådalen har Sjællands største ynglebestand af sivsanger.

Rørspurven, som er en af de fugle, det er nemt at få øje på, er ådalens hyppigste ynglefugl. En af de sjældneste ynglefugle er rørhøgen. De fleste år yngler 1-2 par i ådalen.

På åen ses rørhøns, blishøns og gråænder. Gravænder søger føde på engene, og de har deres reder i de gamle hule popler.

Engenes planter

Mange af engene i ådalen skråner svagt ned mod åen. Den højestbeliggende del er ofte tør og artsfattig. Den lavestliggende del står ofte under vand. Her vokser tagrør, kogleaks og sødgræs. Den mellemste del er de fugtige engområder, hvor engfuglene holder til, og floraen er særlig artsrig. Disse enge kaldes rigkær. Her vokser rank vinterkarse, maj-gøgeurt, kødfarvet gøgeurt, stor skjaller, kær-fladbælg, tvebo baldrian, hjertegræs, kær-fladstjerne,

eng-nellikeroed, eng-forglemmigej, tormentil, eng-kabelleje, vand-mynte, vinget perikon og mange andre.

På nogle af engene syd og nord for stien siver kalkholdigt vand frem fra jorden. Disse enge kaldes vældenge eller ekstremrigkær. Denne type er sjælden i Danmark. Navnet skyldes, at der her findes en meget artsrig flora. Her vokser foruden de ovennævnte også de sjældne orkidéer pukkellæbe og sumphullæbe, der i gode år ses i massevis. Tillige kan man finde kragefod, djævelsbid, engensian, bukkeblad, vandnavle og mange arter af star. En del af star-arterne danner store, flotte tuer.

Færdselsregler

- Det er tilladt at færdes til fods og på cykel på tydeligt afmærkede stier.
- Når man færdes i området, skal man vise hensyn og ikke smide affald fra sig.
- Det er ikke tilladt at færdes på dyrkede marker, brakmarker og hegnede enge undtagen de enge (engen nedenfor shelteret og Elbækengen), hvor en faldlåge i hegnet giver fri adgang.
- Hunde skal holdes i snor.

DN -Stevns ønsker god tur!

Illustrationer: Charlotte Clante

Projektidé og Udgivelse: Danmarks Naturfredningsforening Stevns i samarbejde med Stevns Kommune, Strøby Borgerforening og „Tryggevælde-og Stevns Ådals Bevarelse“.

Redaktion: Inge Ambus, Anne Jørgensen, Birte og Kenny Hammer og Svend Bjørn Keil.

Layout og tryk: Faxe Bogtryk/Grafisk

Udgivet: September 2009 · Ny revideret udgave · 1. oplag

Toradet star

Trævekroner

Vand-
mynte

Eng-
kabelje

Eng-
nellikerod

Kød-
farvet
gøgeurt

Eng-
forglemmigej

Hylde-
bladet
baldrian

Lav
ranunkel

